

FRANCESCO
CAROFIGLIO

De laatste zomer

Vertaling Jeanne Crijns en Gusta Crijns

HarperCollins

Voor het papieren boek is papier gebruikt dat onafhankelijk is gecertificeerd door FSC® om verantwoord bosbeheer te waarborgen.
Kijk voor meer informatie op www.harpercollins.co.uk/green.

HarperCollins is een imprint van Uitgeverij HarperCollins Holland, Amsterdam.

Copyright © 2019 Francesco Carofiglio
Oorspronkelijke titel: *L'estate dell'incanto*
Copyright Nederlandse vertaling: © 2021 HarperCollins Holland
Vertaling: Jeanne Crijns en Gusta Crijns
Omslagontwerp: Andrea Serio
Bewerking: Pinta Grafische Producties
Foto auteur: © Katja Brinkmann
Zetwerk: ZetSpiegel B.V., Best
Druk: CPI Books GmbH, Germany

De strofes op pagina 74 en 75 komen uit het lied 'Parlami d'amore, Mariù' van C.A. Bixio / E. Neri, Edizioni Musicali Bixio c.e.m.s.a. Het gedicht van Wisła Wa Szyborska op pagina 7 is vertaald door Gerard Rasch: 'Het korte leven van onze voorouders', in: *Uitzicht met zandkorrel*, Meulenhoff, Amsterdam, 1997. Het gedicht van Emily Dickinson op pagina 87, 'That Love is all there is', is vertaald door Ans Bouter.

ISBN 978 94 027 0709 0
ISBN 978 94 027 6129 0 (e-book)
NUR 302
Eerste druk april 2021

Originele uitgave verschenen bij Piemme, Milaan, Italië.

HarperCollins Holland is een divisie van Harlequin Enterprises ULC.
* en ™ zijn handelsmerken die eigendom zijn van en gebruikt worden door de eigenaar van het handelsmerk en/of de licentienemer. Handelsmerken met ® zijn geregistreerd bij het United States Patent & Trademark Office en/of in andere landen.

www.harpercollins.nl

Niets uit deze uitgave mag openbaar worden gemaakt door middel van druk, fotokopie, internet of op welke andere wijze dan ook zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever. Het e-book is beveiligd met zichtbare en onzichtbare watermerken en mag niet worden gekopieerd en/of verspreid.

Alle in dit verhaal voorkomende personen zijn ontleend aan de fantasie van de schrijver. Elke gelijkheid met bestaande personen berust op toeval.

Proloog

Het gebeurde in de zomer, vele jaren geleden.

Door het waas dat mijn gedachten vertroebelt nu ik oud ben, schijnt een licht op een klein deel van de wereld. Ik sluit mijn ogen en zie weer de stralende schoonheid van het landschap. Het lukt me om elk detail te zien door mijn trillende oogharen waar de ochtendzonnestrallen schuin langs strijken.

Ik was tien jaar en de wereld stond aan de rand van de afgrond. Maar voor mij bestonden alleen de zomer en de vrije natuur.

De mooiste zomer van mijn leven.

Ik heet Miranda, omdat mijn vader van een schilderij hield van John William Waterhouse, een prerafaëlitische schilder. Op het schilderij staat een meisje met rood haar, kijkend naar een stormachtige zee. Ze was de dochter van Prospero, en nog jong toen ze samen met haar vader schipbreuk leed. In de tragedie van Shakespeare, die als inspiratie diende voor dit werk, is Miranda een meisje zonder opvallende eigenschappen. Zo kwam het althans op mij over. Ze leeft in welstand, afgeschermd van de wereld, en is werkelijk niet in staat zich in die wereld te begeven en te bewegen.

Ik heb me heel vaak afgevraagd waarom mijn vader van dit schilderij hield. Ik zocht in het werk van Waterhouse naar een aanwijzing die me zou kunnen leiden naar het basisidee, naar de oorsprong. Ik was ervan overtuigd dat er een oorsprong was en een profetisch idee. Bijna alsof een naam het lot bepaalde dat ons zou treffen.

Of misschien heb ik alleen maar gezocht naar een spoor dat me zou terugbrengen naar die korte tijdsspanne waarin we een gelukkig gezin waren. Ik weet het niet. Ik heb het nooit kunnen ont-rafelen, en dat zal ook nooit meer gebeuren.

Maar in de zomer van 1939 dacht ik dat alles met elkaar in harmonie was, terwijl we onze vakantieoffers pakten. We vertrokken naar het platteland.

Maar in plaats daarvan gingen we op de vlucht. Dat zou ik pas veel later ontdekken.

1

We gingen naar mijn grootvader. De vader van mijn vader.

Hij woonde alleen op een herenboerderij tegen het grote, dichte bos aan. Mijn grootmoeder was al heel jong gestorven, en mijn vader was opgegroeid met een kindermisje en bedienden. Zonder moeder, en eigenlijk ook zonder vader.

Grootvader Ugo was heel erg lang en had een volle witte snor die hem onbenaderbaar maakte. Elda, de huishoudster, woonde bij hem. Zij was klein en mager en had een getekend gezicht. Een werkbij, altijd bezig met het huishouden en met karweitjes rondom het huis.

Ik geloof niet dat mijn moeder van mijn grootvader hield, mijn vader was meteen na de bruiloft weggegaan. Maar dat wist ik toen nog niet. Mijn vader was socialist, mijn grootvader een oude anarchist, maar wel uit een aristocratische familie. Er is een foto die ik nog steeds bewaar waarop ze naast elkaar staan, vlak voordat ik geboren werd. Mijn grootvader heeft een colbert met vest aan, mijn vader een overhemd zonder stropdas. Geen spoor van een glimlach of vertrouwelijkheid. De vader torent uit boven de zoon, met op de achtergrond de herenboerderij. Ik geloof dat het de laatste keer was dat mijn vader daar was.

Villa Ada zag er mooi en sober uit en lag op een van de heuvels rondom Pistoia, enkele kilometers van Calamecca, een middeleeuws dorpje in de Val di Forfora. Als je de plaatsnamen nu uitspreekt, lijken ze wel uit een roman van Rabelais te komen. Ze klinken vrolijk én mysterieus.

De herenboerderij, een vierkant gebouw, stak scherp af tegen de zonsondergang die de vallei in vuur en vlam zette. Om het huis heen lag een grasveld omgeven door een haag, en verder het erf, het kippenhok en de stal met Aldo, een oude Maremmana. Naast de hooischaar stonden onder een afdak een rijtuig en een auto. Schapen en varkens waren er niet meer.

Grootvader Ugo was kunstschilder. Hij was ooit een leerling van Gordigiani en bevriend met Alfredo Müller. Samen met hem was hij aan het begin van de twintigste eeuw in Parijs neergestreken, waar hij Cézanne, Pissarro en Toulouse-Lautrec had leren kennen. Maar hij had niet net zoveel geluk gehad als Müller en hij was naar Toscane teruggekeerd.

Zijn atelier keek uit op de vallei, door de grote ramen viel volop licht, maar het was er ook koud. Mijn grootvader schilderde de hele dag, niemand mocht hem storen, waarvoor dan ook. In zijn atelier hing een intense geur van olie en terpentijn, en van vocht dat de gewelven aantastte en telkens andere landschappen van mos op het pleisterwerk tekende. Aan de lange kant van de kamer stonden de doeken tegen elkaar aan, bij elkaar gehouden met touw en afgedekt met lappen stof, en langs de kortere kant stond een gigantische houten schildersezel. Sommige van grootvaders schilderijen waren bijna net zo groot als de muur.

We kwamen aan op een zondag in juni. Ottone, grootvaders trouwe pachter, was ons komen ophalen van het station van Pistoia

met een vrachtauto die naar mest stonk. We deden er bijna twee uur over voor we bij Villa Ada aankwamen, het had gestormd en de wegen lagen vol modder. Maar ik vond het een prachtige reis, het was de eerste keer dat ik Florence verliet en ook de eerste keer dat ik bij mijn grootvader op het platteland op bezoek ging.

Toen we de vallei naderden, zag ik langs de weg het grote bos met moseiken. Door het raampje volgde ik, als in een gesyncopeerd marstempo, de hypnotiserende opeenvolging van de stammen, die een dichter gordijn vormden naarmate we verder heuvelopwaarts reden. Ik voelde de frisse lucht uit het dichte bos komen en rook hoe die, samen met de geur van hars, de stank van de mest temperde. In het voorbijgaan meende ik de silhouetten te herkennen van de magische dieren die jarenlang de verhaaltjes voor het slapengaan tot leven hadden gewekt: de grijze uil, de zilvervos en de blauwe haas. Ik was opgewonden en blij.

Na weer een haarspeldbocht ontvouwde het landschap zich op een feestelijke en zonnige open plek, en op de top van de heuvel herkende ik het scherpe profiel van de herenboerderij. Het zag er net zo uit als op de foto die in onze woonkamer in Florence hing. Ik keek mijn moeder aan en ze glimlachte naar me.

‘Kijk eens aan, we zijn er...’

Ottone, die de hele reis niets had gezegd, sprak met schorre stem en een kegel van venkelworst.

We reden nog een paar minuten met zwoegende wielen door de modder, waarna we eindelijk door de smeedijzeren poort en vervolgens over de onverharde weg naar het plein reden. Ottone toeterde en de honden begonnen te blaffen.

Ik herinner me de uitdrukking op het gezicht van mijn moeder, een trieste glimlach en waakzame ogen, toen bij de voordeur Elda's

lenige gestalte opdook. Ze bleef daar wachten terwijl Ottone onze bagage uitlaadde en alle dieren een welkomstconcert gaven. Ze kwam ons niet tegemoet. Ik pakte mijn lichtblauwe koffertje en liep naar haar toe, een paar meter voor mijn moeder uit.

Elda keek me aan en bewoog haar gerimpelde gezicht nauwelijks, zette daarna een stap dichterbij en bracht haar gezicht vlak bij het mijne, zonder me een zoen te geven. Haar wangen waren koud en roken naar natuurzeep. Daarna begroette ze mijn moeder, bijna zonder iets te zeggen.

Dit is wat ik me herinner van de mensen en de dingen. Naarmate de beelden verdwijnen, gaan ook details van woorden en ontmoetingen verloren. Ik herinner me de geuren. En ik stop elke geurige herinnering in een geheugenlaatje dat ik kan openen en sluiten zodra dat nodig is.

Het zal het laatste zijn wat ik bij me zal houden, denk ik, de geur van dingen.

Elda bracht ons naar onze kamer op de tweede verdieping en vertelde ons dat het avondeten stipt om zeven uur zou zijn, mijn grootvader was dat zo gewend. Daarna verdween ze, als een kat.

Op de bedden met hoge, harde matrassen lagen handdoeken. De lakens hadden een lichtblauw borduurwerk dat eindigde in een hoofdletter A. Mijn moeder keek me met een samenzweerdige glimlach aan en we begonnen onze koffers uit te pakken.

We logeerden in een hoekkamer, er waren twee ramen die de horizon in twee taferelen splitsten, aan de ene kant de zonovergoten vallei, aan de andere kant de rafelige contouren van het bos. Het was er koel en stil. Gespannen en vol emoties dwaalden onze blikken rond, terwijl we de kleren uit de koffers haalden en in de lades stopten. Tegen één muur van de kamer stonden twee smeedijzeren bedden met hoge nachtkastjes ernaast, tegen de andere

muren stonden een bureau, een fauteuil, een ladekast en een kledingkast. Alle meubels waren van donker hout en versierd met houtsnijwerk. De terracotta vloer was glad en had een ruitvormig patroon.

Toen we klaar waren met het opruimen van onze spullen, nam mijn moeder me mee naar de badkamer en moest ik me van top tot teen wassen, zoals toen ik jonger was, vervolgens deed ze mijn kleren en die van haar in de wasbak en wreef ze in met een stuk zeep. Ze had een roze jurk aangetrokken, met borduursels langs de randen, die haar slanke, welgevormde lichaam goed liet uitkomen. Toen ze klaar was met het wassen van onze kleren, gingen we naar het erf om ze op te hangen.

De middagzon zette de vallei in vuur en vlam, de lucht rook naar regen en pijnbomen en op miljoenen plaatsen lichtten de kleuren van bloeiende madeliefjes op in het landschap.

Mijn moeder had rood haar, maar niet zoals het mijne.

Mijn haar was bijna oranje, dat van haar meer koperkleurig. Ze was mooi, ze is altijd veel mooier geweest dan ik.

Stipt om zeven uur gingen we aan tafel.

2

Mijn moeder heette Sarah MacMahon, ze had een Ierse vader, maar ze was geboren in Florence. Mijn grootouders van moeders kant heb ik nooit gekend. Mijn grootmoeder was verpleegster, ze overleed kort voor mijn geboorte aan een longontsteking, mijn grootvader was twintig jaar eerder tijdens de oorlog omgekomen, hij was officier in het Britse leger.

Mijn vader heette Arturo Soderini. Ik ben altijd Miranda Soderini blijven heten, net als hij, en net als mijn grootvader. Ik ben nooit getrouwd geweest.

Het lijkt of alles nu is weggevaagd; de herinnering aan de dingen die ik heb meegemaakt, de beelden opgeroepen door de verhalen van anderen. De levens van die anderen zijn verweven met het mijne, ze lijken te versmelten tot één leven, terwijl ik hier sta voor dit raam dat uitkijkt over de heuvels. Ik houd van deze stad, ik kijk naar de muren van de huizen, naar de straten, naar de schoonheid van elk detail. Ik heb jarenlang in Florence gewoond, en ik woon hier ook nu. Maar ik heb ook lang in Parijs gewoond, de stad die ik op sommige winterse namiddagen mis. Ik heb gereisd, ik heb heel veel gereisd.

De tand des tijds heeft me mijn helderheid van geest ontnomen, mijn gevoel voor afstanden, mijn soepele tred en zelfs mijn gêne. Maar ik heb er dit licht zwevende gevoel voor teruggekregen, dit stille genieten van het uitzicht en van mooie dingen. Een soort onbestemdheid, een emotionele trance waardoor ik niet meer mijn tranen hoeft te laten vloeien zodra ik terugdenk aan wat ik ben kwijtgeraakt en wie is weggegaan. En zo is voor mij de zin van ons bestaan op aarde luchtiger en vluchtiger, alsof we van bovenaf gezien daadwerkelijk mieren zijn. Mieren.

‘Goedenavond.’

Om drie minuten over zeven kwam mijn grootvader de eetkamer binnen, mijn moeder schrok heel even en stond op van haar stoel.

‘Neem me niet kwalijk dat ik zo laat ben.’

Hij liep naar haar toe en gaf haar een hand. Vervolgens keek hij naar mij, waarna ik naar hem toe liep. Ik maakte een soort buiging, zo een die de nonnen ons hadden geleerd als we moederoverste moesten begroeten. En hij knikte heel even, zonder de uitdrukking op zijn gezicht te veranderen. Daarna gingen we aan tafel zitten.

Ik herinner me die zwijgzame avondmaaltijd nog haarscherp, het getik van bestek, de geur van de soep, het oudbakken brood waarvan mijn moeder hoorbaar stukjes afbrak. En het licht dat door de ramen van de salon naar binnen scheen, waardoor de muur een intens gele kleur kreeg, die snel in rood veranderde en daarna verdween. We zeiden niets.

We hebben nooit veel gezegd in Villa Ada. Ik geloof dat we nooit gesprekken voerden zoals in andere families. De dagen in huis

verliepen in stilte, een stilte die overging in natuurgeluiden, die vervolgens veranderde, plastisch werd, doordat ze een stem kreeg die ik spoedig leerde herkennen. De dieren in het bos, elk met hun eigen loopje en geluid, vogels in vlucht, vogels die concentrische banen trokken boven hun bewegende aardse prooi, kruipende slangen, elegant en obscene, en onverhoeds wegschietende hagedissen.

De gewoonte om alles terug te brengen tot de essentie. Die spaarzame gesprekken hebben mij ertoe gebracht aandachtiger te luisteren, haast primitief en primair, als een verre roep van de zintuigen, die zonder enige bemiddeling tot je komt. Het zonder zout en suiker stellen, elke vezel proeven. Voelen.

Ik weet niet meer hoeveel van wat ik toeschrijf aan dat seizoen ook het verhaal is van wat er is gebeurd. Maar die sensatie die nu, terwijl ik dit schrijf, weer volledig terugkomt, ervaar ik echt.

Er is een soort blokkade in de stroom van mijn wezen na die zomer, iets wat niet meer op dat licht lijkt. Maar die sensatie is als de straling van een golf, onbeschrijflijke rust, zweven.

Zo wil ik blijven, zwevend.

Na het avondeten gingen we naar onze kamer, terwijl Elda in de halfdonkere keuken de boel aan kant maakte. Toen ik de trap op liep, hoorde ik het gerinkel van bestek in de gootsteen en het boenen van potten en pannen. Maar geen enkel stemgeluid.

Mijn grootvader was onopgemerkt verdwenen in de verboden vleugel van het huis waar zijn vertrekken en zijn atelier waren.

Terwijl we terugliepen naar onze kamer, was in huis de kou voelbaar die van de heuvels afdaalde zodra het donker werd. Ik trok mijn nachtjapon van witte mousseline aan, die mijn moeder voor me op bed had klaargelegd, en poetste mijn tanden met zui-

veringszout. Daarna ging ik plassen en in bed liggen. Maar ik viel niet meteen in slaap.

Ik bleef zwijgend in het halfduister liggen kijken, terwijl mijn moeder een boek las bij het vage licht van de schemerlamp. Zo nu en dan draaide ze zich naar me toe en fluisterde iets.

In het halfduister herkende ik de zilveren lijnen die de fresco's in het gewelf omlijstten, en de bleke bloemen eromheen, en de donkere blaadjes. En alle scheurtjes die zich vertakten en als bewegingloze flitsen tegen de lucht afstaken.

Ik geloof dat ik daarna in slaap ben gevallen en dat ik van mijn vader droomde.

Hij galoppeerde door de velden en kwam glimlachend thuis.

Ik hilde, maar ik weet niet waarom.

Soms denk ik dat mijn leven op dit moment niet bestaat.

Het lijkt of alles in dit huis gehuld is in stilzwijgen. Ik zit in een versleten leren fauteuil precies naast de boekenkast. Het meubel staat tegen de muur en in de schemering lijkt het met stemmetjes tot leven te komen. Het lamplicht snijdt een stukje van de kamer af waarin ik word toegelaten, en isoleert dat van de duisternis. Ik sla mijn ogen op van het boek, of van mijn notitieschriftje, of van wat verstelwerk waardoor ik voel dat ik leef, en ik kijk precies daar de duisternis in.

Ik gebruik mijn eenzaamheid met het geduld van iemand die geen haast meer heeft. Ik concentreer me op gebaren, op met zachte stem gesproken woorden en op straatgeluiden. Soms word ik overweldigd door het gevoel er te zijn, me aards en aanwezig te voelen, met mijn wortels die doordringen in een oneindig leven. Andere keren word ik overvallen door een vreemde lichtheid, waardoor ik om details, om mijn opgewekte gezicht moet glimlachen, als een dwaze oude vrouw die in de spiegel kijkt.

En misschien b en ik dat wel, een dwaze oude vrouw die in de spiegel kijkt.

Hoeveel jaren zijn er verstreken? Hoe vaak ben ik dezelfde trap, dezelfde treden op en af gelopen, terwijl ik aan iets onbelangrijks dacht op dagen die allemaal hetzelfde waren, gewoon en saai? Ik weet het niet meer. Het lijkt of ik geen enkele gedachte tot het einde toe kan blijven volgen, ze wordt onderbroken, weggeduwd, ze verliest geluiden en woorden, en verandert, totdat ik zelf verbaasd ben dat ik er niet meer aan denk, aan die gedachte. Ze bestaat niet.

Op de onderste plank van de boekenkast, die breder is dan de andere planken, staat een doos waarin ik de brieven bewaar die ik als kind en als jong meisje schreef. De brieven uit die jaren, en een kladschrift. Alle kladjes van de brieven die ik vanaf die zomer aan mijn vader heb gestuurd.